

De regulis absolutis pro conversione propositionum.

REGULA PRIMA.

Servanda est in conversa qualitas propositionis convertendæ.

Prob. Ut accurata sit conversio, nihil affirmari aut negari debet in conversa quod non fuerit affirmatum aut negatum in convertenda; alioquin non esset substitutio reciproca terminorum, ut patet: ergo si convertenda sit affirmans, conversa non potest esse negans, nec vice versa; item si convertenda sit vera, vera esse debet conversa, etc. Ergo, etc.

REGULA SECUNDA.

Nullus terminus latius sumi debet in conversa quam in convertenda.

Prob. Utraque propositio debet esse reciproca: at certe reciproca non esset, si terminus latius sumeretur in conversa quam in convertenda: ergo, etc. Hinc propositio, *Omnis Gallus est homo albus*, in hanc alteram, *Omnis homo albus est Gallus* male converteretur.

De specialibus regulis pro accurata propositionum conversione.

REGULA PRIMA.

Propositio universalis negans et propositio particularis affirmans simpliciter converti possunt, ponendo attributum in locum subjecti,

Prob. Nam tunc perfecta est reciprocitas; v. g., *Nullus homo est angelus*; *Nullus angelus est homo*; *Aliquis homo est justus*; *Aliquis justus est homo*.

REGULA SECUNDA.

Propositio universalis affirmans converti non potest simpliciter, sed attributum ejus particulariter tantum ponit

debet in locum subjecti nisi in materia necessaria et reciproca.

Prob. Attributum propositionis affirmantis semper est particulare, ex dictis pag. 53: ergo poni non potest simpliciter in locum subjecti, quia fieret universale: unde hæc propositio, *Omnes sacerdotes sunt homines*, verti non potest simpliciter, quia dici non potest omnes homines esse sacerdotes; sed ita verti debet: *Aliqui vel quidam homines sunt sacerdotes*. Hæc conversio est accidentalis.

In materia vero necessaria et reciproca, propositio universalis affirmans converti potest simpliciter; v. g., *Omnis circulus est figura rotunda*; *Omnis figura rotunda est circulus*.

REGULA TERTIA.

Propositio universalis affirmans et propositio universalis negans semper converti possunt accidentaliter, ponendo, scilicet, particulariter attributum in locum subjecti.

Prob. Nulla est difficultas pro propositione universalis affirmante: præcedens enim regula statuit illam converti non posse simpliciter, bene vero accidentaliter. Quoad propositionem universalem negantem, cum semper liceat eam in alteram universalem convertere, ex prima regula, a fortiori licet eam convertere in particularem; v. g., si convertendo hanc propositionem, *Nullus homo est angelus*, liceat dicere: *Nullus angelus est homo*; a fortiori verum erit aliquem angelum non esse hominem. Ergo, etc.

REGULA QUARTA.

Propositio particularis negans converti non potest nec simpliciter nec accidentaliter, id est, nec in universalem, nec in particularem.

Prob. Nullus terminus latius sumi debet in conversa quam in convertenda: at, ex hypothesi quod propositio particularis negans converteretur in alteram negantem, sive universalem, sive particularem, aliquis terminus latius sumeretur in conversa quam in convertenda: sub-

jectum enim propositionis convertendæ esset particu-
lare, ut pote subjectum propositionis particularis; sie-
ret autem universale in conversa, sive universalis, sive
particulari, quatenus attributum propositionis negantis.
Itaque propositio ista, *Aliqui Europæi non sunt Galli*,
converti non potest in hanc alteram: *Aliqui Galli non
sunt Europæi*; nec a fortiori in istam: *Nulli Galli sunt
Europæi*.

Observatio necessaria.

In conversione propositionum curandum est ut verum
detelegatur attributum et in locum subjecti ponatur, alio-
quin vitiosa esset conversio. Sint, v. g., istæ proposi-
tiones: *Petrus amat Joannem*; *Omnis homo mortuus fuit vi-
vus*; *Nullus senex fieri potest juvenis*, etc., in has alias
converti non possunt: *Joannes amat Petrum*; *Omnis vi-
vus fuit mortuus*; *Nullus juvenis fieri potest senex*; sic
ergo verti debent: *Aliquis amans Joannem est Petrus*;
Qui fuit vivus est homo mortuus; *Nullus qui potest fieri
juvenis est senex*; talis enim est sensus attributi bene in-
tellecti.

SECTIO SECUNDA,

De oppositione propositionum.

Oppositionis nomine intelligitur duarum proposi-
tionum pugna, vi cuius una refellit alteram. Una autem
alteram refellere dicitur quando ex veritate unius sequi-
tur falsitas alterius.

Hinc 1º duas propositiones negantes non possunt esse
oppositæ, una enim non negat quod affirmat altera, nec
igitur ex veritate unius sequitur falsitas alterius; v. g.,
duas sequentes minime sunt oppositæ: *Circulus non est
quadratus*; *Circulus non est triangularis*.

Hinc 2º duas propositiones affirmantes possunt esse
oppositæ; nam fieri potest ut una refellat alteram, nempe
si ambae affirmant de eodem subjecto duo attributa sibi
in compatibilia; v. g., *Circulus est rotundus*; *Circulus
est quadratus*: si enim verum est circulum esse rotundum,

sequitur illum non esse quadratum: itaque veritas unius
falsitatem alterius necessario importat. Ergo, etc.

Fieri potest ut duæ propositiones negantes ad duas af-
firmantes sibi contradictorias reducantur; v. g., *Petrus
non est mendax*; *Petrus non est sincerus*; haec propositiones
sequentibus contradictoriis, æquivalent: *Petrus est sin-
cerus*; *Petrus est mendax*.

Hinc 3º duas propositiones, quarum una est affirmans
et altera negans, possunt esse oppositæ; nam fieri potest
ut quod una affirmat, negat altera de eodem subjecto;
v. g., *Petrus est doctus*, *Petrus non est doctus*.

Oppositio ita dicitur ex affirmatione et negatione ejus-
dem attributi, de eodem subjecto et sub eodem respectu;
nulla enim existeret oppositio, si affirmatio et negatio
essent quidem ejusdem attributi, sed de diverso subjecto;
v. g., *Petrus est doctus*, *Paulus non est doctus*. Si affirma-
tio et negatio essent ejusdem attributi et de eodem sub-
jecto, sed sub diverso respectu, nulla iterum esset oppo-
sitio, ut in propositionibus istis: *Petrus est doctus in
philosophia*; *Petrus non est doctus in theologia*.

His prænotatis, quædam dicenda sunt 1º de speciebus,
2º de proprietatibus oppositionis propositionum, 3º de
usu oppositionis.

PUNCTUM PRIMUM. — De speciebus oppositionis propositionum.

Quadruplicis generis propositiones sibi oppositas ad-
mittebant veteres philosophi, nempe contrarias, contra-
dictorias, subcontrarias et subalternas.

Propositiones *contrariae* sunt illæ quarum una plus di-
cit quam necesse est ut altera refellatur; v. g., *Omnis
homo est justus*; *Nullus homo est justus*.

Contradicторiae sunt illæ quarum una præcise dicit quod
requiritur et sufficit ad alteram refellendam; v. g., *Omnis
homo est justus*; *Aliquis homo non est justus*.

Subcontrariae sunt duas propositiones particulares qua-
rum una affirmat et altera negat; v. g., *Aliquis homo est
justus*; *Aliquis homo non est justus*.

Subalternæ sunt duas propositiones diversæ quantita-

tis, sed ejusdem qualitatis, quæ scilicet ambæ sunt affirmantes aut negantes, sed una generalis et altera particularis; v. g., *Omnis homo est justus*; *Aliquis homo est justus*; *Nullus homo est justus*; *Aliquis homo non est justus*.

Certum est propositiones subcontrarias et subalternas nullam proprie dictam admittere oppositionem; una enim non refellit alteram, ut evidens est. Restat igitur ut de propositionibus contrariis et contradictoriis agamus.

PUNCTUM SECUNDUM. — De proprietatibus oppositionis propositionum.

Hic petitur an propositiones sibi oppositæ possint esse simul veræ aut simul falsæ.

PROPOSITIO PRIMA.

Propositiones contradictoriae nec simul veræ nec simul falsæ esse possunt,

Prob. prima pars. *Idem non potest esse simul et non esse:* atqui idem esset simul et non esset, si due propositiones contradictoriae essent simul veræ; nam idem esset simul et non esset, si idem attributum eidem subjecto simul conveniret et non conveniret; at si due propositiones contradictoriae essent simul veræ, idem attributum eidem subjecto simul conveniret et non conveniret: conveniret, siquidem propositio illud affirmans esset vera; non conveniret tamen, cum, ex hypothesi, propositio negans esset pariter vera. Ergo idem attributum, etc.

Prob. secunda pars ex eodem axiomate: *Idem non potest esse simul et non esse:* at idem esset simul et non esset, si due propositiones contradictoriae essent simul falsæ; nam idem attributum simul repugnaret et non repugnaret eidem subjecto; repugnaret quidem, cum propositio affirmans esset falsa; non repugnaret tamen, cum propositio negans similiter esset falsa. Ergo, etc.

COROLLARIUM PRIMUM.

Cum due propositiones contradictoriae non possint esse

simul veræ nec simul falsæ, ex veritate unius sequitur falsitas alterius, et ex falsitate unius sequitur veritas alterius.

COROLLARIUM SECUNDUM.

Inter duas propositiones contradictorias nullum existere potest medium, siquidem una præcise dicit quod sufficit ad alteram refellendam: ergo ambæ converti possunt in hanc unicam propositionem disjunctivam quæ necessario erit vera; v. g., *Omnis homo est justus*, *Aliquis homo non est justus*, in hanc unicam propositionem merito convertuntur: *Vel omnis homo est justus, vel aliquis homo non est justus*.

PROPOSITIO SECUNDA.

Due propositiones contrariae non possunt esse simul veræ, sed possunt esse simul falsæ.

Prob. prima pars. Propositiones contrariae non possunt esse simul veræ, quia una præcise dicit quod sufficit ad alteram refellendam. A fortiori, propositiones contrariae, siquidem in contrariis una plus dicit quam sufficit ad alteram refellendam. Ergo, etc. Unde si duæ propositiones istæ: *Omnis homo est justus*; *Aliquis homo non est justus*, non possint esse simul veræ, a fortiori duæ sequentes simul veræ esse nequeunt: *Omnis homo est justus*; *Nullus homo est justus*.

Prob. secunda pars. Cum in propositionibus contrariis una plus dicat quam necesse est ad alteram refellendam, datur medium inter utramque, et fieri potest ut in illo medio una vel plures institui queant propositiones ex quarum veritate sequatur falsitas utriusque contrariae; v. g., inter duas propositiones istas: *Omnis homo est justus*; *Nullus homo est justus*, sequentes institui possunt: *Aliquis homo non est justus*; *Duo, quatuor, plures, quidam homines non sunt justi*.

COROLLARIUM.

Ergo, ex veritate unius propositionis contrariae, op-

time concluditur alteram esse falsam; at ex falsitate unius inferri non potest alteram esse veram.

PUNCTUM TERTIUM.—De usu oppositionis propositionum.

Opposito propositionum maximi est momenti in inquirenda veritate, apud philosophos, mathematicos et praesertim apud theologos: quando enim aliqua propositio in controversiam adducitur, saepe ad contradictoriam ejus recurrunt, et tunc ipsius veritas aut falsitas facilius detegitur. Si, v. g., una propositio damnatur ut haeretica, concluditur ejus contradictoriā esse de fide; aut si una definiatur tanquam de fide, judicatur contradictoriā esse haereticam. Abs re igitur non erit expōnere methodum qua contradictoria uniuscujusque propositionis inveniatur. De simplicibus propositionibus hic duntaxat agemus: ubi vero varias propositionum species trademus, simul indicabimus qua via propositiones complexæ et compositæ legitime contradicantur. Propositiones autem simplices ad universalem et ad particularem revocantur, ut vidimus.

De propositione universalī.

Propositio universalis est, vel in ordine metaphysico, vel in ordine physico, vel in ordine morali, juxta notiones superius datas, p. 48.

1º Propositio universalis in ordine metaphysico contradicitur per particularem negantem in numero singulari, si sit affirmans, aut per particularem affirmantem, si sit negans; v. g., *Omnis circulus est rotundus*; *Aliquis circulus non est rotundus*: *Nullus est effectus sine causa*; *Aliquis est effectus sine causa*.

2º Propositio universalis in ordine physico contradicitur etiam per particularem affirmantem aut negantem, prout ipsa est negans vel affirmans, sed addenda sunt hæc verba, *servatis naturæ legibus*; nam fieri potest ut consuetis naturæ legibus per miraculum derogetur. Hinc duas propositiones istæ: *Nullus vere mortuus resurgit*;

Aliquis vere mortuus resurgit, non sunt oppositæ, nisi in utraque addatur, *servatis naturæ legibus*.

3º Si propositio universalis sit in ordine morali, prius resolvenda est in aliam genuinum ipsius sensum accurate exprimentem, et tunc contradicetur addendo vel tollendo particulam *non*, prout erit affirmans vel negans; v. g., *Omnis juvenes sunt inconstantes*; sensus est plorosque juvenes esse inconstantes: sic ergo statim resolvenda est: *Plerique juvenes sunt inconstantes*; et ipsius contradictoria erit: *Plerique juvenes non sunt inconstantes*.

De propositione singulari et particulari.

Propositio singularis recte contradicitur addendo vel tollendo particulam *non*, prout est affirmans aut negans; v. g., *Petrus est doctus*; *Petrus non est doctus*.

Propositio particularis affirmans contradicitur per universalem negantem, et particularis negans per universalem affirmatem; v. g., *Aliquis homo est justus*; *Nullus homo est justus*; *Aliquis homo non est justus*; *Omnis homo est justus*.

Sed hæc regula valet tantum pro propositione numero singulari expressa; si vero numero plurali exprimatur, quærenda est extensio ipsius subjecti, et id affirmandum vel negandum erit, quod in ea negatur vel affirmatur; v. g., *Quidam alumni in tali schola sunt diligentes*; *Unicus alumnus est diligens*: vel, *Non quidam sunt diligentes*.

Si propositio contradicenda sit in ordine physico aut in ordine morali, eadem observanda sunt quæ supra.

De propositione indefinita.

Omnis propositio indefinita ad universalem vel ad particularem necessario revocanda est; prius igitur attendendum est ad quam revocari debeat, et tunc ipsius contradictoria quæretur juxta methodum pro universali et particulari expositam.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE VARIIS PROPOSITIONUM SPECIEBUS.

Propositio spectari potest ratione quantitatis, vel ratione qualitatis, vel ratione formæ, vel ratione materiæ.

1º *Ratione quantitatis*, dividitur in universalem, particularem, singularem et indefinitam.

2º *Ratione qualitatis*, dividitur in affirmantem et negantem, in veram et falsam. De duplice hac propositione classe jam satis diximus.

3º *Ratione formæ*, propositio dividitur in absolutam et modalem. *Absoluta* ea est in qua attributum simpliciter affirmatur aut negatur de subjecto; v. g., *Materia est divisibilis*. *Modalis* insuper exprimit modum quo attributum convenit vel repugnat subjecto; v. g., *Materia est necessario divisibilis*. Ut veritas aut falsitas hujus propositionis detegatur, ipse modus sedulo considerandus est; fieri enim potest ut propositio vera in se, sit falsa ratione modi; v. g., propositio ista: *Terra est rotunda*, vere est in se; ista autem: *Terra est necessario rotunda*, falsa est, quia non repugnat terram aliam habere formam. Propositio modalis ejusdem est naturæ ac propositio complexa, de qua mox dicemus.

4º Propositio *ratione materiæ* spectata, id est, ratione terminorum quibus constat, dividitur in simplicem, complexam et compositam. Propositio *simplex* est illa in qua unicum attributum simpliciter affirmatur vel negatur de unico et simplici subjecto. De illa specie sufficienter jam diximus; nunc igitur agendum est 1º de propositione complexa, 2º de propositione composita.

§ I.—De propositione complexa.

Ea propositio dicitur *complexa* cuius subjectum vel attributum, vel utrumque, est terminus complexus, id est propositionem habens incidentem aut verbum aliud adjectivum vel propositioni incidenti æquivalens; v. g., *Deus omnipotens creavit mundum peritulum*.

In ea propositionum specie, subjectum semper est

unicum sicut et attributum, et in eo a propositionibus compositis discernuntur.

Nomen adjectivum attributo vel subjecto annexum æquivalet propositioni cuius subjectum semper est pronomen *qui*, *qua*, *quod*, sive exprimatur, sive non; v. g., *Deus omnipotens creavit mundum peritulum*, idem est ac si diceretur: *Deus, qui est omnipotens, creavit mundum qui est peritulum*. Hæc propositio: *Deus creavit mundum*, dicitur propositio *principialis*; ista autem propositiones: *Qui est omnipotens, Qui est periturus*, vocantur *incidentes*, quia in propositionem principalem quasi incidentur.

Propositio *incidentis* est explicans vel determinans.

Dicitur *explicans*, quando propositionem principalem nullatenus restringit, sed eam tantummodo explicat; tunc omitti potest, sensu *principalis* propositionis integrum remanente. Est autem *determinans* quando sensum *principalis* propositionis restringit ac determinat, et tunc omitti non potest quin sensus ejus immutetur; v. g., hec propositio: *Omnes qui pie vixerint salvabuntur*, vera est, et falsa esset, si omitteretur *qui pie vixerint*.

Sæpe in eodem subjecto vel in eodem attributo plures simul adsunt propositiones incidentes, quarum aliæ sunt explicantes, aliæ determinantes, aliæ veræ, et aliæ falsæ, alias totis vocibus expressæ, et aliæ unico verbo constantes, etc. Ubi ergo in discursu philosophico tales occurront propositiones, caute procedendum est, ne aliquid falsi cum vero admittatur.

Omnis propositio in qua habetur verbum activum cum substantivo quod regit, est aliquo modo complexa, quod adverte debet sive in analysi, sive in argumentatione.

Circa totam hanc materiam, de propositionibus complexis, utilissime legetur opus exquisitum cuius titulus: *l'Art de penser*, vel aliud opus dictum: *la Grammaire des grammaires*, t. II.

Propositio complexa recte contradicitur si propositionis *principalis* vera assignetur *contradictoria*, juxta regulas superius expositas; v. g., hæc propositio: *Alexander, rex Macedoniae, vicit Medos*, recte per hanc alteram

contradicitur : *Alexander non vicit Medos*; propositio incidens potest etiam contradicere; v. g., in exemplo allato: *Alexander non fuit rex Macedoniæ*. Attamen si propositio principalis sit vera, et falsam habeat propositionem incidentem, negari non debet simpliciter, sed velut falsum supponens; v. g., *Napoleo pius religionem catholicam in Gallia restituit*; hæc propositio non accurate negaretur simpliciter, sed tanquam falso supponens Napoleonem fuisse pium.

§ II. — De propositionibus compositis.

Propositio vocatur *composita* quando ipsius subjectum, vel attributum, vel utrumque simul, est multiplex; v. g., *Mens et corpus sunt substantiae*; hæc enim propositio duabus istis æquivalat: *Mens est substantia*; *Corpus est substantia*. Merito igitur appellatur composita.

Propositio composita præcipue dividitur in copulativam, disjunctivam, conditionalem, causalem, relativam et discretivam.

1º Propositio *copulativa* ea est quæ duo aut plura subjecta vel attributa simul necit per conjunctiones affirmantes, *et*, *ac*, *atque*, vel per alias negantes, *nec*, *neque*; v. g., *Scientia et divitiae non faciunt hominem beatum*, vel *Nec scientia, nec divitiae faciunt hominem beatum*. Ad veritatem hujus propositionis, saltem quando est affirmans, requiritur ut singulæ ejus partes sint veræ. Unde falsa est ista: *Virtus et divitiae necessariae sunt ad salutem*. Recte idcirco contradicitur negando veritatem unius membra; v. g., *Divitiae non sunt necessariae ad salutem*.

2º Propositio *disjunctiva* ea est quæ duas vel plures complectitur incompatibilis, per particulas, *aut*, *vel*, *sive*, sibi colligatas; v. g., *Omnis actus hominis deliberatus est bonus vel malus*. Veritas hujus propositionis ab oppositione membrorum pendet, et exigit ut nullum admitti possit medium: hinc prædicta propositio est vera, et ista: *Homo est albus vel niger*, est falsa. Contradicitur autem negando disjunctionem; v. g., *Homo non est albus vel niger*; vel, *Aliquis est homo neque albus neque niger*.

3º Propositio *conditionalis* ea est quæ duabus constat partibus per particulæ conditionales, *si*, *modo*, *conjunctionis*; v. g., *Mens humana est immortalis, si non sit corporea*. Pars quæ continet conditionem vocatur antecedens, et altera consequens. Veritas ejus a sola membrorum connexione pendet, ita ut ambæ partes falsæ veram tamen efficiant propositionem; v. g., *Si materia cogitat, mens humana potest esse extensa*; contra vero duas partes veræ dant propositionem falsam, si inter eas non sit connexio; v. g., *Si David fuit rex, fuit justus*. Hæc propositio contradicitur negando legitimam esse membrorum connexionem; v. g., *Si David fuit justus, non quia fuit rex*.

4º Propositio *causalis* ea est quæ duas habet partes his particulis, *quia*, *quoniam*, *enim*, *ideo*, etc.; inter se devinctas; v. g., *Deum diligere debemus, quia est amabilis*. Ut hæc propositio sit vera, duo requiruntur, videlicet: 1º ut singulæ partes sint veræ, 2º ut una sit alterius causa. Falsa est igitur propositio ista: *Homo est rationalis, quia est animal*. Contradicitur negando unam esse alterius causam; v. g., *Homo ideo non est rationalis, quia est animal*; aut negando veritatem unius partis; v. g., *Homo non est rationalis*, vel *Homo non est animal*.

5º Propositio *relativa* ea est cuius membra particulis relativis, *talis*, *qualis*, *tantum*, *quantum*, et aliis quamdam relationem experimentibus colligantur; v. g., *Qualis vita, talis mors*. Ad veritatem hujuscem propositionis requiritur ut relatio quæ exprimitur revera existat; falsa est ergo sequens propositio: *Tanta est mens, quantum est corpus*. Contradicitur negando accuratam esse relationem quæ exprimitur; v. g., *Magnitudo mentis non pendet a magnitudine corporis*.

6º Propositio *discretiva* est illa cuius membra sibi junguntur per adversantes particulæ *sed*, *tamen*, *non autem*, etc. Tales sunt istae: *Virtus fatigari potest, sed vinci nequit*; *Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt*. Hujusmodi propositio vera esse non potest, quin ambæ partes ejus sint veræ, et aliqua inter eas

adsit oppositio vel disparitas. Hinc falsa est ista : *Judas fuit avarus, et tamen proditor.*

Contradicitur refellendo unam partem, vel negando disparitatem seu oppositionem ; v. g., præcedens propositione tripliciter contradic potest, dicendo, scilicet : *Judas non fuit avarus, vel Judas non fuit proditor, vel Avaritia proditioni non est opposita.*

Circa has aliasque propositionum compositarum species, vide opus jam citatum, *l'Art de penser*, 2° part., ch. 9.

DISSERTATIO TERTIA.

DE RATIOCINIO.

Ratiocinum est actus mentis quo unum judicium ex uno vel ex pluribus aliis deducitur. Actus ille est simplex, sicut judicium. Quemadmodum enim judicium dividi non potest, quamvis necessario plures supponat ideas quas jungit vel disjungit, ita nec ratiocinum, licet unum saltem supponat judicium : vel enim totum est, vel nullum.

Hæc operatio mentis vocatur etiam *discursus*, quia mens a noto ad ignotum transit, et quasi discurrit.

Duplex distinguitur ratiocinum, *immediatum* scilicet et *mediatum*. Ratiocinum est immediatum quando unum judicium, nulla comparatione facta, ex altero statim deducitur, quod særissime fit in eis quæ sunt clara respectu nostri; v. g., *Petrus modo exspiravit: ergo non vivit. Andreas est filius Jacobi: ergo est junior. De duabus lineis ex uno puncto ad aliud punctum ductis, una est recta: ergo est brevior, etc.* Ratiocinum mediatum in eo consistit, quod duas ideæ, quarum convenientia vel repugnancia clare non percipitur, cum alia tertia comparentur, ut postea jungantur vel separantur, prout simul convenire aut repugnare eidem tertiae deprehenduntur; v. g., queritur an mens humana sit corporea; ut relatio convenientiae vel inconvenientiae inter ideas mentis et

corporis deprehendatur, tertia advocatur, nempe idea cogitationis, et dicitur :

Mens humana cogitat :

Atqui substantia cogitans non est corporea;

Ergo mens humana non est corporea.

Res illustratur exemplo : Duo video objecta, noscere cupio an longitudine sint æqualia vel inæqualia; illa cum eadem mensura comparo : si utrumque tria habeat metra longitudinis; v. g., certo sunt æqualia: si e contra, unum tria habeat metra, et alterum quatuor, concludendum est ea esse inæqualia.

Ratiocinium immediatum ad formam ratiocinii mediati reduci potest; sed de facto, mens, in priori, ope mediae propositionis procedere non videtur sicut in posteriori.

Hinc patet ratiocinum esse argumentum imbecillitatis nostræ; si enim omnia unico intuitu perspicceremus, ratiocinio non indigeremus, nec facultate ratiocinandi polleremus: nulla igitur est ratiocinatio nullusque discursus apud Deum. Attamen ars recte ratiocinandi est maximi momenti, siquidem ratiocinum est modus quo scientia humanæ, positis primis principiis, acquiruntur.

Ratiocinium attingit tantum veritatem *formalem*, non vero substantialem per se: accuratum est eo ipso quod unum judicium ex aliis recte deducitur. Unde si admittatur principium falsum, ex illo, per rectum ratiocinum, necessario deducenda est conclusio falsa.

In omni ratiocinio tria distinguuntur : antecedens, consequens et consequentia, ut diximus in prolegomenis, cap. 4.

Ratiocinium vocibus expressum, dicitur *argumentatio* et definitur : Oratio ratiocinii interpres, in qua una propositio ex una vel ex aliis deducitur.

Propositio quæ per argumentationem probanda est, vocatur *quaestio* vel *theoremata*; postquam vero fuit probata, dicitur *conclusio* vel *consequens*. Propositiones vero ex quibus deducitur, appellantur modo *præmissæ*, ex eo quod præmittantur conclusioni; modo, *antecedens*, quia